

לכבוד משפחת בעלז

מתן על הפרק

התכנית השש-שנתית המקוונת
ללימוד שבועי של נביאים וכתובים

פרק י"ב נפתח ברשימת משמרות הלויים והכוהנים, ושיאו בחגיגת חנוכת החומה – טקס מרשים לקידוש ירושלים. פרק י"ג מסכם את הספר ומתאר שורת התמודדויות של נחמיה עם מגוון הבעיות עמן נפגשנו לאורך הספר: נישואי תערובת, שבת, צרי יהודה, מתנות הלויים ועוד. הספר מסתיים בקריאתו הנוגעת ללב של נחמיה "זכרה אלהי לי לטובה".

פרק י"ב

1.

בפס' כז מסופר על איסוף הלויים מכל מקומותיהם על מנת שישתתפו בחנוכת החומה. אנו נוכחים שוב בחשיבותם של הלויים בעת ההיא למרות מספרם הקטן. שימו לב לתפקיד המרכזי של הלויים בחנוכת החומה ולתפקידים שממלאים הלויים באירועי המפתח של התקופה – היזכרו בעלית עזרא (עזרא ז', קריאת התורה (נחמיה ח', טיג) הוידוי (נחמיה ט', ד) ובאזהרות שמזהיר נחמיה לגבי מתנות הלויים (נחמיה י', לה-מ).

2.

טקס חנוכת החומה וקידוש העיר היה היסוד לדיני קידוש ירושלים בדורות הבאים והוא מחזק את מעמדה של ירושלים כעיר קודש רעיונית והלכתית.

א | שימו לב לשלבים השונים של הטקס. מה הוא כולל? מי משתתף בו?

ב | עינו במקורות הבאים ובדקו אלו מן המרכיבים של הטקס בפרקנו נקבעו לדורות?

מסכת שבועות פרק ב משנה ב:

... שאין מוסיפין על העיר ועל העזרות אלא במלך ונביא ואורים ותומים, ובסנהדרין של שבעים ואחד, ובשתי תודות, ובשיר ובית דין מהלכין ושתי תודות אחריהם וכל ישראל אחריהם הפנימית נאכלת והחיצונה נשרפת ...

רמב"ם הלכות בית הבחירה פרק ו:

הלכה יא: אין מוסיפין על העיר או על העזרות אלא על פי המלך וע"פ נביא ובאורים ותומים ועל פי סנהדרין של שבעים ואחד זקנים שנאמר ככל אשר אני מראה אותך וכן תעשו לדורות, ומשה רבינו מלך היה. הלכה יב: וכיצד מוסיפין על העיר עושין בית דין שתי תודות ולוקחין לחם חמץ שבהם והולכים בית דין אחר

שתי התודות ושתי התודות זו אחר זו ועומדין בכנורות ובנבלים ובצלצל על כל פנה ופנה ועל כל אבן (ואבן) שבירושלים ואומר ארוממך י"י כי דליתני וגו', עד שמגיעין לסוף המקום שמקדשין אותו ועומדין שם, ואוכלים שם לחם תודה אחת משתי התודות והשנייה נשרפת וע"פ הנביא שורפין את זו ואוכלין את זו.

3.

התיאור הארוך והמפורט של חנוכת החומה (החל מפס' כז בפרקנו) והשמחה הגדולה שעמה, מהווה תיקון לתיאור הקצר של יסוד המקדש (עזרא ג', ח-יג) וחנוכתו (עזרא ו', טז-כב). השוו את תיאור חנוכת החומה בפרקנו לתיאורי יסוד המקדש וחנוכתו ונסו לחשוב מה גרם להבדל המהותי באווירה.

פרק י"ג

4.

"ביום ההוא" (פס' א)

מהו היום ההוא? מתי מתרחש המסופר בפרק ביחס לפרקים האחרים? השוו בין הפירושים השונים:
מצודת דוד: ביום ההוא - ביום שקדשו את החומה.

מלבי"ם: ביום ההוא, זה היה ביום שיזכור למטה שהשליך כלי טוביה שהיה גם עמוני, והוא היה חתן ומחותן לשרי העם שהתחתנו עמו כמ"ש למעלה (ו' י"ח), ואז צוה לקרא בספר משה, היינו ספר משנה תורה שאמרו משה ששם באה אזהרה זאת.

5.

בפס' ו מספר נחמיה על היעדרותו מירושלים בשליחות מלכותית. שימו לב אלו מן התהליכים שקידם נחמיה בפרקים הקודמים נסוגים בהעדרו וכיצד הוא מתמודד איתם.

6.

בפסוקים יז-יח מתרה נחמיה בחורים. היזכרו בתקנת האמנה בפרק י' ובמסופר בירמיהו י"ז, יט-כז, וחישובו מדוע פונה נחמיה דווקא לחורים?

7.

בפסוקים כג-כו מתוארת שוב ההתמודדות עם נישואי התערובת, הכוללת תיאור של ילדים המדברים "אשדודית". השוו את תגובתו של נחמיה בפרק זה לתגובת עזרא בעזרא ט' יב-יד; י' י-יד, שימו לב לאמצעים אותם נוקט נחמיה, וכיצד הוא מנמק את האיסור על נישואי תערובת בתוכחתו לעם.

הרחבות ומענה לשאלות "מתן על הפרק" perek.matan@gmail.com

התכנית השש-שנתית המקוונת ללימוד שבועי של נביאים וכתובים

© כל הזכויות שמורות. מתן על הפרק. מתן ירושלים | טל': 02-5944555

הרחבה - נחמיה: מנהיג מדיני ומנהיג מוסרי

"עזרא ונחמיה היו שילוב מנצח בהנהגת העם דורות ספורים לאחר שיבת ציון. עזרא היה איש רוח, סופר וגדול בתורה, ענק על פי כל קנה מידה. הוא היה דמות נערצת על המלך, וגם על אחיו היהודים. נחמיה, לעומתו, היה מנהיג מדיני. לא בכל דור שני אישים בעלי שיעור קומה שמייצגים נקודות מבט שונות באומה פועלים בהרמוניה ובשיתוף פעולה.

נחמיה, המנהיג המדיני, המצביא, מייסד תשתיתה של המדינה היהודית של ימי הבית השני, בונה חומות ירושלים. ... איך הופך שר משקים למייסד העיר ירושלים. איך מי שבא 'רק' לבנות את עיר קברות אבותיו, מקים יסודות יציבים למדינה, לצבא ולחברה צודקת ההולכת בדרך ה'... נחמיה שם את האצבע על גורם הכשל של שיבת ציון הראשונה: ירושלים.

כל עוד לא יהיה ליהודים לב פועם של מרכז מלכותי ורוחני בעיר המקדש והנצח, קומתם לא תיזקף. הם יוותרו קהילות בודדות ויהודים בודדים בקרב עמי הנכר שבסביבתם. מגניית שירת 'התקווה' - "להיות עם חופשי בארצנו, ארץ ציון וירושלים" - רחשה באוזניו. קדם לנחמיה דוד מלכנו, שבאמצעות כיבוש ירושלים ובניינה הפך את עם ישראל מאוסף שבטים לעם מגובש.

לימים יחשוב מנהיג נוסף, דוד בן גוריון, בדרך דומה: את המשקל העיקרי של צבאו במלחמת השחרור הוא יטיל למערכה על הצלת ירושלים. מבצע נחשון, דרך בורמה שבאו לאחר כישלון מבצעי "בן נון" בקרבות לטרון, ואיתם המערכה ההרואית על גוש עציון, כולם נועדו למשימת הצלתה של ירושלים. בן גוריון ידע: בלא ירושלים הוא לא יצליח להפוך את היישוב היהודי בארץ ישראל לאבן שואבת לאחיו שנותרו בגולה. הללו התפללו כל ימיהם לא על ארץ ישראל כי אם על ירושלים. לשם היו כיסופיהם. הוא ידע שבלא זיקה חזקה בין היישוב היהודי בארץ לבין אחיו שבגולה, לא תהיה ליישוב תקומה מול האוקיינוס המוסלמי העוטף אותו.

...דרכו המפתיעה של נחמיה בבניית החומה הייתה לחלק את הקטעים ההרוסים - והם היו רבים מאוד - למשפחות, ולתת לכל משפחה משימה לבנות את החומה ליד ביתה או במקום אחר. על כל משפחה היה להתעסק בקטע נפרד ולבנותו באמצעה, בדרכה ובסגנונה. בדרך הטבע חומה כזאת, שאין בה תכנון אחיד, אמורה להיות מכוערת לבלי גבול. היא גם אמורה להיות חלשה יחסית בשל קווי התפר הרבים בין החלקים השונים. אך נחמיה לא ויתר על יתרונה של דרך זו - המהירות. זו הייתה כאמור קריטית יותר מכל גורם אחר. ואכן, מהירות בניית החומה הייתה מפתיעה, כמעט בלתי אפשרית. חומת ירושלים נבנתה במשך 52 ימים (נחמיה ו', ט"ו). ...בנייתה החלה בג' באב ונסתיימה בכ"ה באלול. היה זה חודש אוגוסט שבו איש לא יצא לחופשה... אך לא רק לחופשה הבונים לא יצאו. הם גם לא יכלו לעבוד לפרנסתם, שהייתה בלאו הכי קשה ודחוקה. עוד קודם לבנייה הם נאלצו ללוות כסף כדי לאכול, ועתה, בשל הבנייה והמסים הכבדים גדלו חובותיהם, והם לא יכלו לפרועם. כל מי שרצה לקנות לחם היה צריך למשכן את חפציו. מי שלא היו לו חפצי ערך למשכן, נאלץ למשכן את ביתו ואת שדהו, שהיה מקור פרנסתו. מי שכבר משכן אותם בעבר, נאלץ עתה למשכן את בניו ואת בנותיו להיות עבדים בבית המלווים בעלי ההון.

נחמיה עמד כאן בפני בעיה מוסרית וחברתית ראשונה במעלה. דומה שיותר מכל החריד החשש שחומתה

הרחבות ומענה לשאלות "מתן על הפרק" perek.matan@gmail.com

התכנית השש-שנתית המקוונת ללימוד שבועי של נביאים וכתובים

© כל הזכויות שמורות. מתן על הפרק. מתן ירושלים | טל': 02-5944555

החיצונית של ירושלים נבנתה על חשבון חומתה הפנימית - גיבוש אנשיה לחברה אחת. גורלה המשותף של החברה בירושלים - החשש מפני אויביה - אמור היה לגבש אותה לקהילה מוצקה. אך מחמת המצוקה של דלת העם, שמכרו את בתיהם ומשכנו את בניהם לעבדים, היא הפכה לחברה של מנצלים ומנוצלים, לחברה של אדונים ועבדים. היא הפכה לחברה שסדקיה הפנימיים העמוקים עלולים להיות לה לרועץ יותר מחומת מגן סדוקה או בלתי גמורה, ולהוות סכנה קיומית.... נחמיה ידע שהאשמים העיקריים בפער החברתי המסוכן שנוצר בעת בניית החומה היו המקורבים לו ביותר - אנשי המנגנון, השרים, הסגנים והכהנים... נחמיה עמד כאן נגד המנגנון והשרים ונגד ההיגיון הכלכלי המקובל, שנותן לעשירים את האמצעים להשיב אליהם את כספם או את תמורתו. הוא החליט לפעול בנחישות ובמלוא עוצמתו, אך לא עוצמתו החוקית כשליח המלך אלא עוצמתו המוסרית. הוא פעל בדרך כמעט חסרת תקדים, והחליט לתת דוגמה אישית מכיסו הפרטי. הוא הודיע על שמיטת חובות למפרע שלו ושל נעריו (עוזריו) של כל הכסף שהלוו לבוני החומה העניים ולבני משפחותיהם. רק לאחר שעשה זאת, הוא בא בתקיפות שאין דומה לה אל שריו ואל הכהנים ודרש מהם והשביע אותם על שמיטת חובות דומה - השבת הבתים והשדות ללויים ושחרור כל היהודים מעבדותם. הוא הכריז למעשה על שמיטת כספים ועל שנת יובל שלא על פי החשבון ההלכתי, אלא רק מכוח החשבון הלאומי והמוסרי. השרים לא יכלו לעמוד מול העוצמה המוסרית של מנהיגותו, והצטרפו לשמיטת הכספים וליוכל שהנהיג. הסדקים שבחומה הפנימית - החברתית תוקנו, והטקס - שנעשה לעיני כל העם בירושלים - הסתיים בתפילת הלל ציבורית לה'...

...יסודות מלכות ישראל בימי הבית השני הונחו בימי נחמיה, גם אם נחמיה לא זכה לראות זאת, ולא היה אלא מושל פחוות 'יהוד' ושר שנקרא לשוב אל חצרו של המלך הפרסי... נחמיה לא ביקש לעצמו שום טובות הנאה אישיות משלטונו. בראותו את מצב העם הוא שילם את הוצאותיו כמנהיג מכיסו הפרטי. נחמיה לא קידם איש מבני משפחתו לשום תפקיד. כולו היה למען המשימה, ללא שום שיור פרוטה לעצמו או למשפחתו. למנהיג פוליטי הוא צמח מכוח קשריו עם המלך; למנהיג מוסרי הוא צמח מכוח אישיותו ומהלכיו שלו.

מתוך מאמרו של הרב יעקב מדין "כך מחוללים מדינה" פורסם ב"סגולה" מגזין ישראלי להיסטוריה.

הרחבות ומענה לשאלות "מתן על הפרק" perek.matan@gmail.com

התכנית השש-שנתית המקוונת ללימוד שבועי של נביאים וכתובים

© כל הזכויות שמורות. מתן על הפרק. מתן ירושלים | טל': 02-5944555